

נעשה אדם

מיוזג המידות

מב"ם הלכות דעות פרק א

(א) דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס יכעס מעט בכמה שנים ויש אדם שהוא גבה לב ביותר ויש שהוא שפל רוח ביותר ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלוחך בתאוה ויש שהוא בעל לב טהור מאד ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול ויש שהוא מאבד כל ממנו בידו לדעתו ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן ורך ולבב ואמיץ לב וכיוצא בהן:

Each and every man possesses many character traits. Each trait is very different and distant from the others.

One type of man is wrathful; he is constantly angry. [In contrast,] there is the calm individual who is never moved to anger, or, if at all, he will be slightly angry, [perhaps once] during a period of several years.

There is the prideful man and the one who is exceptionally humble. There is the man ruled by his appetites - he will never be satisfied from pursuing his desires, and [conversely,] the very pure of heart, who does not desire even the little that the body needs.

There is the greedy man, who cannot be satisfied with all the money in the world, as [Ecclesiastes 5:9] states: "A lover of money never has his fill of money." [In contrast,] there is the man who puts a check on himself; he is satisfied with even a little, which is not enough for his needs, and he does not bother to pursue and attain what he lacks.

There is [the miser,] who torments himself with hunger, gathering [his possessions] close to himself. Whenever he spends a penny of his own, he does so with great pain. [Conversely,] there is [the spendthrift,] who consciously wastes his entire fortune. All other traits follow the same pattern [of contrast]. For example: the overly elated and the depressed; the stingy and the freehanded; the cruel and the softhearted; the coward and the rash. and the like.

(ב) ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותם מאחרים או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה בלבו:

Between each trait and the [contrasting] trait at the other extreme, there are intermediate points, each distant from the other.

With regard to all the traits: a man has some from the beginning of his conception, in accordance with his bodily nature. Some are appropriate to a person's nature and will [therefore] be acquired more easily than other traits. Some traits he does not have from birth. He may have learned them from others, or turned to them on his own. This may have come as a result of his own thoughts, or because he heard that this was a proper trait for him, which he ought to attain. [Therefore,] he accustomed himself to it until it became a part of himself.

תהילים קט"ז:ט"ז

אֱלֹהֵי ה' כִּי אֲנִי עֲבָדְךָ אֲנִי עֲבָדְךָ בֶּן אֲמָתְךָ פְּתוּזָתָ לְמוֹסְרִי:

Please, O Lord, for I am Your servant; I am Your servant the son of Your maidservant; You have loosed my thongs:

רד"ק שם

הנה זכר האם לפי שהיא עיקר היצירה בבן, כי גידול העובר ימי יצירתו בבטן האשה. ושם מתגדל מדם הוֹסֵת ומתצייר בזמן הקצוב, וגם אחרי צאתו ניזון משדי אמו, לפיכך טבע האם נקשר בבן יותר מטבע האב, לפיכך אמר במלכי ישראל ושם אמו, להודיע שמעשה הבן כמעשה האם ברוב, כי מעשה אדם לטוב הן לרע, אף על פי שהם בחירת האדם, ולפי הנהיגו את עצמו ולפי לימודו את יהיו מעשיו, יש בהם קצת גם כן מטבע בחירתו, לפיכך אמר עבדך בן אמתך, אמר אני עבדך משני פנים, האחד שהרגלתי עצמי בעבודתך, ועוד כי היה בטבעי ג"כ כי אמי היתה אמתך.

שתפי חיים מידות ועבודת ה' ח"א עמ' ה'

טועים אנו במצבנו – במחלות המידות שלנו, אנו חושבים שבדרך כלל ברוב המידות אנו עומדים בדרך האמצעית והולכים בשביל הזהב, ורק במידות בודדות אנו חולים ולקויים. הסיבה לכך כי בעוד שמחלות הגוף שבהם חסד ה' שהכאבים וההרגשה הרעה מאותתים לאדם שהוא אינו בקב הבריאות, לעומת זאת בקלקול הנפש אין אדם חש ואין לו סימנים מיוחדים שיעוררו אותו לדעת את מצבו. אשר על כן בתחילה עלינו להתבונן היטב במצבנו, ולהווכח בחומרת והיקף חוליינו הנפשי, ורק לאחר שנדע את המצב לאשורו, עלינו להפס רפואה ומזור לתיקון המידות. ועלינו לדעת שאנו חולים בהרבה מידות, וכדי לתקן צריך להקצין ולהתנהג בהן היפוך מנטייתנו הטבעית, כפי שכתב הרבמ"ם שתחילת הריפוי היא הליכה בקצה הנגדי של המידה.

טעות נוספת בהבנת הדרך האמצעית, אנו חושבים שהיא דרך פשוטה שנעה בין שתי הקצוות, דרך קלה שאינה דורשת עבודה ומאמץ, כדי לאזן את המידה ולהגיע לדרך האמצעית משתמשים קצת בקצה אחת של המידה וקצת בקצה השני של המידה, אמנם באמת אינו כן, הדרך האמצעית היא "מיוזג" המידות ולא "טעימה" מכל מידה ("מידה כשמה – יש לה שיעור וגבול מסויים)

רמב"ם הלכות דעות פרק א

(ג) שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה:

The two extremes of each trait, which are at a distance from one another, do not reflect a proper path. It is not fitting that a man should behave in accordance with these extremes or teach them to himself.
If he finds that his nature leans towards one of the extremes or adapts itself easily to it, or, if he has learned one of the extremes and acts accordingly, he should bring himself back to what is proper and walk in the path of the good [men]. This is the straight path.

(ד) הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שווה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם בגופו כיצד לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר להיות בזולתן כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנאמר טוב מעט לצדיק ולא יקפוץ ידו ביותר ולא יפזר ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות וכן שאר דעותיו ודרך זו היא דרך החכמים כל אדם שדעותיו דעות בינונית בינונית ממוצעות נקרא חכם:

The straight path: This [involves discovering] the midpoint temperament of each and every trait that man possesses [within his personality.] This refers to the trait which is equidistant from either of the extremes, without being close to either of them. Therefore, the early Sages instructed a man to evaluate his traits, to calculate them and to direct them along the middle path, so that he will be sound {of body}.

For example: he should not be wrathful, easily angered; nor be like the dead, without feeling, rather he should [adopt] an intermediate course; i.e., he should display anger only when the matter is serious enough to warrant it, in order to prevent the matter from recurring. Similarly, he should not desire anything other than that which the body needs and cannot exist without, as [Proverbs 13:25] states: "The righteous man eats to satisfy his soul." Also, he shall not labor in his business except to gain what he needs for immediate use, as [Psalms 37:16] states: "A little is good for the righteous man."

He should not be overly stingy nor spread his money about, but he should give charity according to his capacity and lend to the needy as is fitting. He should not be overly elated and laugh [excessively], nor be sad and depressed in spirit. Rather, he should be quietly happy at all times, with a friendly countenance. The same applies with regard to his other traits.

This path is the path of the wise. Every man whose traits are intermediate and equally balanced can be called a "wise man."

מכתב מאליהו ח"ב 164

מי ששורש שאיפתו בחסד ואף היראה והאמת שלו יראה ואמת שבחסד ה', יתכן ששאיפתו המופרזת להתחסד תביאהו שיפזר ממונו יותר מיכולתו; ואם אין לו, גם ילוה ממון מאחרים ויפזרנו עוד, וסופו שהחסר יגרום הפסד לאחרים.

מדרש תנחומא מצורע פרק א
א"ר אלעזר כל שנעשה רחמן על האכזרי לסוף נעשה אכזר על הרחמנים כתיב (שם טז) ויחמול
שואל והעם על אנג ועל מיטב הצאן והבקר וכתיב בנוב עיר הכהנים (שם כב) ואת נוב עיר
הכהנים הכה לפי חרב

ויקרא כ"י"ז

וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקְזֹז אֶת אָזְנוֹתוֹ בֵּת אָבִיו אוֹ בֵּת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֲרֻתָּהּ וְהָיָא תְּרָאָה אֶת עֲרֻתוֹ
וְזָסַד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמָּם עֲרֻת אָזְנוֹתוֹ גָּלָה עֹנֵו יִשְׂא:

And a man who takes his sister, whether his father's daughter or his mother's daughter, and he sees her nakedness, and she
sees his nakedness it is a disgraceful act, and they shall be cut off before the eyes of the members of their people; he
uncovered his sister's nakedness; he shall bear his sin.

מכתב מאלהיו שם

וכן מידת הגבורה – אפילו גבורה דקדושה 'גבורה ממותקת' – גם היא, כפי שראינו לעיל, בחששנותה עלולה למעט
את המעשים הטובים. אך מצד שני אפשר גם שיכשל בעל הגבורה שבטומאה. כי בהתרכזו בעצמו נופלת בעיניו
חשיבות חבריו, ועלול הוא ליפול בידי כח הנטילה, לבטל בלבו את זולתו. ולהשתדל למשוך את הכל את עצמו, וכך
אפשר שידרדר אל תהום הגאווה ונשנאה ועבודה זרה. זהו גורל הגבורה כשאינה ממוזגת עם החסד ואהבת הזולת
ומודרכה על פיהם.

אבך מידת האמת מאחדת את החסד והגבורה כאחד, בשאפה למצוא את נקודת האמת כחוט השערה בכל בעיה
והחלטה. זהו גדר התורה הקדושה – תורת אמת. מי שעיקר שאפיתו אמת לא יכשל לעולמים, כי האמת לא תמשיכנו
לעולם לשום צד של קלקול, כמו החסד והגבורה כשהן לעצמן, אלא אדרבא, היא עצמה תביאה למיזוג הנכון
והאמיתי של חסד והגבורה בהדר השלימות – בחינת 'תפארת'.

שפתי חיים שם

המיזוג משני הקצוות יחד הוא שבח לאדם, דוגמא לדבר מיזוג מידותיו של השי"ת, כמו שמצאנו בשמות מידותיו
ית', שהמכרזיות שבהן נקראות "חסד ו"דין", כי ההנהגה מתנהלת או ב"חסד" – חנינם בלי חשבון, או ב"דין" – כפי
שמכריע ע"פ מעשים. אמנם לפעמים ההנהגה היא במיזוג שתיהן היוצר את מידת הרחמים, שיש בה מצד החסד –
לתת לאדם יותר מכפי מעשיו, אך יש בה גם מצד הדין – כי לא נותנים בלי כל סיבה. והיינו אע"פ שבמידת הרחמים
מקבלים יותר מכפי ששורת הדין מחייבת, אבל הנתינה איננה בחינם, אלא בחשבון – בדומה לאשראי הניתן רק למי
שיש סבירות שיוכל לפרוע, אף כאן זוכה האדם לנתינה נדיבה על סמך העתיד, מתוך ציפייה שיוכיח במעשיו
הטובים שהוא ראוי לקבל. מידת הרחמים המאחדת בתוכה את החסד ואת הדין, נקראת ספירת "תפארת" ככתוב "לך
ה' הגדולה והגבורה והתפארת", כי המיזוג הנכון של שתי ההנהגות הנראות כסותרות מביא ל"תפארת" – היופי
והפאר של שלימות.

כך גם על האדם למזג שתי מידות מנוגדות יחד במשותף, וזוהי שלימות המידה לתפארת, וכאמור לפעמים הדרך
האמצעית היא לשלב את המידות השונות והמנוגדות זו מזו ולהשתמש בכל אחת בעת הראוי לה, וכדי להגיע למעלה
נשגבה זו צריך לעמול להשליט את השכל על הקצוות בלי נגיעות.

נתיבות עולם א – נתיב התורה – פרק א

העולם התחתון הוא עולם המורכב שהוא מורכב מן הפשוטים והאדם הוא ראש המורכבים, כנגד זה מצות חלה,
שהמצוה היא כשנעשה העיסה והוא הרכבה גמורה ואחר כך מפריש מן העיסה חלה והוא קודש, והאדם דומה לחלה
וכמו שאמרו במדרש (ב"ר פי"ד) וייצר ה' אלקים את האדם מן האדמה כאשר זהו שמקשקשת עיסה במים ואחר כך
מפרשת ממנה חלה כך אדם הראשון וייצר ה' אלקים את האדם מן האדמה, והאדם הזה יש בו קדושה כי נבדל האדם
מן כל שאר המורכבים והיה דומה לחלה מן העיסה.

מכתב מאלהיו שם

בדרך כלל מוריש האדם את מדותיו העיקריות שהן חלק ממהותו ובהן הבן ממשיך את עבודת אביו. אבל באבות
הקדושים לא כך היה הדבר. אילו היתה גם ביצחק מדת החסד המידה העקרית, כי אז היתה עבודתו חזרה בעלמא על
עבודת אביו, וכן ביעקב. על כן כוננה החכמה העליונה שתהא מידת יצחק שונה לגמרי משל אביו, וכן מידת יעקב
ממדת יצחק, כדי שכל אחד מן האבות הקדושים יוריד לעולם בחינה חדשה של עבודת ה', ומשלשתן יחד תתכונן

שלימות העבודה על שלושת עמודיה. ואמנם ראוי לתשומת לב שלכל אחד משני האבות הראשונים נולד בן שיצא לתרבות רעה: ישמעאל לאברהם ועשו ליצחק, ורק אצל יעקב היתה מיטתו שלימה, שנולדו לו י"ב שבטי י-ה כולם צדיקי עליון שמהם נבנה בית ישראל.

ספרי פרשת וזאת הברכה ברכה פסקא ב

ד"א משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מבקש ליתן מתנה לאחד מבניו והיה מתיירא מאחיו ומפני אוהביו ומפי קרוביו מה עשה אותו הבן עמד ופירסם את עצמו וסיפר את שערו אמר לו המלך לך אני נותן מתנה כך כשבא אבינו אברהם לעולם יצא ממנו פסולת ישמעאל ובני קטורה חזרו להיות רעים יותר מן הראשונים כשבא יצחק יצא ממנו פסולת עשו וכל אלופי אדום אבל יעקב לא נמצא בו פסולת כענין שני ויעקב איש תם יושב אהלים אמר לו המקום לך אני נותן את התורה לכך נאמר ה' מסיני בא

מכתב מאלהיו שם

ומצינו בספרים הקדושים שענין לידת ישמעאל ועשו לאבות הקדושים הוא בסוד הבירורים. כמו שהתבואה מתבררת ע"י הפרדת הפסולת ממנה, כך 'נתברר' אברהם ע"י לידת ישמעאל, ויצחק ע"י לידת עשו. הענין עמוק ונשתדל לבררו קצת.

הנה לאברהם היתה מדה עיקרית – החסד, שהיתה טבועה במהותו, ומידות משניות שקנה אותן בעמלו ונסיונותיו – הגבורה והאמת. וישמעאל שלא הוטל עליו, כיצחק התפקיד הנעלה של בהאת דרך חדשה של עבודת ה' לעולם, ירש בדרך טבע את המידה העיקרית של אביו והיתה בו לתכונה טבעית. ונמצא שחלקו ותפקידו היו שיבוא מעצמו לידי שכלול החסד ע"י כח הגבורה, כמו שעשה אברהם אבל הוא לא עושה כן וכתוצאה מזה נתהפך חסדו לחסד שבטומאה – זנות, אשר היא מתוצאות התפשטות החסד בלי הגבלה מצד הגבורה כמבואר לעיל. וכן ישר עשו מיצחק את מידת הגבורה, אבל במקום לשכללה ולהשלימה ע"י מיזוג כוחות החסד והאמת, הניחה להתפתח בלי גבולות. ויצא לתרבות רעה שך גאוה ורציחה כנ"ל. ועי"ז נתבררו מדות האבות ע"ה, כי ע"י החושך רואים מתיקות האור, וע"י כשלונם של אלו הוכח לעין כל טוהר מדרגתם של האבות ע"ה שהשיגו בעבודתם העצומה, אבל יעקב אבינו שמדתו אמת לא היה שייך לבירורים, כי מידת האמת אינה ניתנת לקלקול והפרדה כלל.

אולם אין ספק שבלי ההכנות הגדולות שעשו אברהם ויצחק לא היה יכול יעקב לבוא לידי שלימות מדרגתו ומצד שני יעקב אבינו ע"ה הוא שהשלים את עבודת האבות והביאה לידי שכלולה. נמצא שע"י שלשלתם יחד נבנה עם ישראל מקבלי התורה, שאר בה נמצא המיזוג השלם של מידות חסד יראה ואמת

מדרש רבה בראשית פרשה סג פסקא ב

(שם יז) עטרת זקנים בני בנים האבות עטרה לבנים והבנים עטרת לאבות האבות עטרה לבנים שנאמר ותפארת בנים אבותם הבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים רבי שמואל בר רב יצחק אמר אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות של יעקב משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישראל וצפה אותו השלטון באסטרולוגיאה שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך אמר כדאי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד והיא נשאת למלך כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישראל וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו אמר כדאי הוא אברהם להנצל בזכותו של יעקב הה"ד (ישעיה כט) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם יעקב פדה את אברהם דבר אחר עטרת זקנים בני בנים ואלה תולדות יצחק בן אברהם:

שפתי חיים מידות ועבודת ה' ח"א עמ' ח'

אמרו חז"ל (ברכות נח.) "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא" הרי שיכולים וצריכים ללמוד על הנהגת מלכות שמים ממלכות בשר ודם בפרט, ומחוקי הבריאה הגשמית לעבודת ה' הרוחנית בכלל. כל תהליך בעולם הזה הוא מורכב מגורמים רבים, ורק בשיתוף כל הסיבות שמשקל הנכון יהיה אפשר לפעול ולהשיג את הרצוי. לדוגמא: כשאר זורקים חפץ מתוך כוונה שיגיע למקום מסוים, מימוש הרצון השה מותנה בנתונים רבים – הכח המופעל בזריקה, כח המשיכה, כיוון הרוח שהנושבת ומהירותה, ועוד גורמים. רק היודע לחשב את פעולת מכלול מכלול הסיבות יחד ולפעול בהתאם, יוכל להגיע לתוצאות הרצויות לו.

גם בעבודת ה' צריך לאחד את הכוחות השונים זה מזה, ואף את הכוחות הסותרים זה לזה, כי רק ע"י שימוש בכולם יחד במינון הנכון ובמקום הנכון מגיעים לשלימות הרצויה.

